

Drie Scenario's voor een Brabantse Voedselstrategie

Robuuste voedselsysteem

In het voortraject maakten we een beschrijving van het Brabantse voedselsysteem binnen het Nederlandse, Europese en wereldwijde. We benoemden sterke punten en kwetsbaarheden van onze provincie voor elk van vier FAO-pijlers voor voedselzekerheid (figuur). Er spelen momenteel bovendien ontwikkelingen in en buiten Brabant die een en ander in een ander licht zetten. Het achtergronddocument dat ook op deze pagina te vinden is, geeft daarvan een uitgebreid beeld.

Voedselstrategie

Om te komen tot een goede Brabantse Voedselstrategie is het de vraag wat we moeten doen in en vanuit Brabant om te komen tot een systeem dat in voldoende en gezond voedsel voorziet en dat in de toekomst houdbaar is. De provincie Noord-Brabant wil deze met een brede groep betrokkenen beantwoorden met het provincie als uitnodigende partij. Langs deze weg hopen we te komen tot een voedselstrategie waarvan een brede groep betrokkenen zich eigenaar voelt.

Europese oriëntatie

De Brabantse voedselketen¹ is sterk verweven met een internationaal netwerk. Zowel waar het gaat om productie en handel als om kennis en innovatiekracht hebben we daarbij een (Noordwest) Europese oriëntatie. De Europese Unie oefent met beleid, regels en subsidies grote invloed uit op de voedselproductie. Het ligt dan voor de hand de voedselstrategie op te bouwen vanuit die oriëntatie.

Vraag

De centrale vraag is: *'Hoe kan de Brabantse voedselketen optimaal bijdragen aan voedselzekerheid op (Noordwest) Europese schaal?'*

Wat *optimaal* is, is de hamvraag. In een ideale situatie hebben we onze sterke punten behouden of versterkt en hebben we de problemen van nu en later onder controle of opgelost. Bovendien zijn we voorbereid om bedreigingen het hoofd te bieden en benutten we kansen. Dat kan op uiteenlopende manieren en ieders beeld kan daarbij verschillen. De kunst is om dat met elkaar scherp te krijgen en waar verschillen in de weg zitten, deze te overbruggen. Dit onderzoeken we in de dialoog, aan de hand van drie scenario's.

¹ We schrijven eenvoudigweg 'keten'. In de praktijk zijn het vaak netwerken

Scenario's als randen van het speelveld

De scenario's hierna beschrijven de randen van het speelveld. Elk is langs één denklijn uitgewerkt. In de dialoog en later in een conferentie willen we komen tot een mengverhouding van die scenario's om een Brabantse strategie op te bouwen die dusdanig is dat veel spelers zich er aan willen verbinden. We verwachten dus dat de voedselstrategie uiteindelijk elementen uit elk scenario bevat. Uit de dialoog, de conferentie en het proces erna zal de verhouding ertussen moeten komen.

Elk scenario bevat ontwikkelingen die al zichtbaar zijn in Brabant, rond productie, handel, logistiek, kennisontwikkeling, innovatiekracht, teeltmethoden, (intellectueel) eigendom en natuurinclusiviteit. Die ontwikkelingen worden gevoed door factoren die in meer of mindere mate beïnvloedbaar zijn. Klimaatverandering en geopolitiek zijn op Brabantse schaal beperkt beïnvloedbaar. Ruimtelijke keuzes en waterbeschikbaarheid zijn dat wel. Bij alle ontwikkelingen zijn belangen en opvattingen van invloed zoals maatschappelijke, culturele, commerciële, ethische of de zorg voor een gezonde leefomgeving.

Drie scenario's, vier FAO-pijlers

De drie scenario's. Eén zet primair in op een sterke productie van voedsel. Nummer twee zet in op een natuurinclusieve primaire productie met een regionaal georiënteerde afzet daarvan. In de derde bouwen we onze positie op de internationale markt op vanuit een sterke kennis- en organisatiepositie in de wereldwijde voedselnetwerken.

Elk scenario beschrijven we aan de hand van vier pijlers die de VN/FAO de basis noemt voor voedselzekerheid. Zie daarvoor de figuur hieronder.

FAO Pijlers voor voedselzekerheid			
Beschikbaarheid	Toegang	Gebruik	Stabiliteit
Is er voldoende voedsel?	Kunnen we er bij?	Goede en veilige consumptie?	Is de aanvoer betrouwbaar?
Productie Import Voorraden Distributie Handel	Infrastructuur Markten Inkomen Prijzen Sociaal-economische positie	Voedingswaarde Voedselveiligheid Bereidingswijze Hygiëne Schoon water Gezondheidszorg Gedrag ----- Traditie Cultuur Geloof	Handelsbarrières Geopolitieke conflicten Prijzfluctuaties Economische crises ----- Klimaatverandering Biodiversiteitsverlies Bodemdegradatie Waterbeschikbaarheid

Elk scenario is zo ingericht dat tenminste aan basisvoorwaarden rond voedselveiligheid, milieu en biodiversiteit is voldaan en er voldoende mogelijkheden blijven voor agrarisch ondernemers om een rendabele bedrijfsvoering op te zetten.

De drie scenario's.

1. **Primaire Productie.** Brabant zet de **productie** van voedsel centraal. De strategie is erop gericht die zo groot mogelijk te maken en zo bij te dragen aan het (Noordwest-) Europese voedselsysteem.
2. **Sociaal, Ecologisch en Regionaal.** Brabant draagt sterk bij aan een voedselsysteem waarin productie en consumptie via sociale netwerken in grote mate op elkaar zijn afgestemd. De impact op het natuurlijk ecosysteem is zo klein mogelijk. Een basis-voedselvoorziening verzekert de toegang van minder draagkrachtigen tot gevarieerd en gezond voedsel.
3. **Keten & Kennis.** Brabant zet de kennis- en ketenpositie centraal. De voedselstrategie is erop gericht deze positie op een internationale markt zo in te zetten dat Brabantse partijen een grote bijdrage leveren aan het mondiaal voedselsysteem. Hiermee versterken ze hun strategische positie.

Scenario 1: Primaire productie

Beschikbaarheid

In dit scenario zet Brabant in op het produceren van zoveel en efficiënt mogelijk voedselgewassen of veehouderijproducten. Dit alles binnen een robuust watersysteem en met een dusdanig bouwplan dat de kwaliteit van de bodem op peil is en blijft. Brabant benut nieuwe vormen van productie als vertical farming en biotechnologie. De verhouding voedsel/voedergewassen verschuift richting voedselgewassen om zo de Brabantse bijdrage aan voedselvoorziening per hectare te vergroten. Onze veehouderij verwaardt in sterke mate reststromen uit binnen- en buitenland en benut gebieden die niet geschikt zijn voor akker- en tuinbouw. Andere teelten zoals het telen van grondstoffen voor non food toepassingen vinden alleen plaats om het telen van voedselgewassen te ondersteunen (ruimte in de vruchtwisseling) of op gronden die te nat, droog of zilt zijn. Ruimtelijk beleid stuurt daar op. Ook stuurt dit erop dat gronden alleen voor energieproductie worden ingezet als die ongeschikt (nat, droog, schraal, zilt) is voor voedsel- of voedergewassen. Aangezien we uitgaan van wat er het beste kan op landbouwpercelen, sluit de productie maar ten dele aan op de consumptie in Brabant en Nederland. De opbrengst wordt dus deels geëxporteerd en daar staat een forse importstroom tegenover om aan een compleet en gezond voedselaanbod te komen. Ook in de behoefte aan agrarisch geproduceerde grondstoffen voorzien we in belangrijke mate door import.

Toegang

De verkrijgbaarheid van voedsel lijkt sterk op de huidige situatie. Grote retailketens verzorgen het overgrote deel van de markt. Ze betrekken hun producten nationaal en internationaal. Net als in de huidige situatie is er daarbij sterke profilering op prijzen zodat consumenten beschikken over een toereikend voedselpakket tegen beperkte kosten.

Gebruik

Er is een uitgebreid systeem dat voedselveiligheid bewaakt in de vaak lange ketens tussen grond en mond. Om de volksgezondheid te bevorderen voeren overheden en maatschappelijke organisaties campagnes over gezonde voedselkeuzes. In supermarkten is dit zichtbaar zodat consumenten ondersteund worden bij hun keuzes. Mede hierdoor verschuift de consumptie van eiwit enigszins richting plantaardig. Allerlei plantaardige eiwitproducten zijn een normaal onderdeel van de eetcultuur. Die wordt sowieso diverser daar de culturele samenstelling diverser wordt en de culturen elkaar beïnvloeden.

Stabiliteit

In dit scenario blijft de voedselvoorziening van Nederland en daarmee Brabant afhankelijk van de internationale markt. Om de kwetsbaarheid bij geopolitieke spanningen te verkleinen zetten we, met het Rijk, sterker in op het binnen Europa 'sourcen' van grondstoffen. Bijvoorbeeld door het maximaal benutten van reststromen voor veevoer. We doen dit samen met Europese partners voor een zo hoog mogelijke Europese zelfvoorzieningsgraad. Als tweede zetten we in op een Europees plan in geval dat import van essentiële grondstoffen afneemt of wegvalt: op welke manier moet dan de productie worden aangepast om de Europese voedselvoorziening op peil te houden.

In dit plan anticiperen we ook op een warmer klimaat, zodat we grondgebruik aanpassen aan de nieuwe temperaturen en neerslag met meer extremen. Dit vergt een gecoördineerd

programma met producenten en ketenpartijen om deze verschuivingen relatief soepel door te voeren. Het (her)ontginnen van gebieden voor productie en teruggeven aan natuur van ongeschikt geworden landbouwgebieden maakt hier deel van uit.

Door het bewerken van mest en andere reststromen wordt het mogelijk de nutriënten daarin beter te benutten voor de teelt van gewassen en veel biogas te produceren. Dat draagt bij aan klimaatneutraliteit en vermindert de afhankelijkheid van import van energie en kunstmest. Ook de verliezen naar bodem, water en lucht dalen hierdoor. Als neventak produceert de primaire sector hernieuwbare energie (wind, zon op dak, beide in combinatie met teelt). Accu's en waterstof maken deze mobiel beschikbaar zodat de inzet van fossiele brandstof in de landbouw sterk daalt.

Een robuust watersysteem is een basisvoorwaarde voor voedselproductie en voor een goed woon- en leefklimaat. Daartoe zijn forse eenheden van landbouwproductie ingebed in een robuuste structuur van beken en rivieren. Er is ruimte voor buffers voor piekafvoeren, om watervoorraden aan te leggen en grondwatervoorraden op peil te houden. Deze structuur is zo ingericht en beheerd dat hij bijdraagt aan het bevorderen van biodiversiteit. De landbouwproductiegebieden kennen een grofmazige structuur van lijnvormige landschapselementen om een zekere basiskwaliteit van natuur met oog op de ecologische stabiliteit (plaagreductie, bestuiving etc.) te garanderen.

Scenario 2: Sociaal, Ecologisch & Regionaal

Beschikbaarheid

In dit scenario ligt het accent op het natuurinclusief en zoveel mogelijk regionaal produceren van voedsel. Globaal komt 80% van het in een winkel verkochte voedsel uit een gebied binnen 100 tot 150 km. Op deze schaal is het mogelijk om de productie te optimaliseren naar de mogelijkheden en beperkingen van het bodem- en watersysteem. De schaal is ook voldoende om kosteneffectief te verwerken en verhandelen. Om dit te organiseren ontstaan nieuwe netwerken waarin consumenten en producenten in overleg zorgen voor een betrouwbaar en voldoende gevarieerd voedselaanbod. De netwerken werken samen op verwerking om daar voldoende schaalgrootte te hebben. De overheid ondersteunt dit met regelgeving waarin basisvoedsel als een publieke voorziening wordt beschouwd. Het accent van productie ligt op het telen van voedselgewassen. De omvang van de veehouderij wordt vooral bepaald door de beschikbaarheid van minder productieve gronden en de verwerking van reststromen. Het telen van grondstoffen voor bouw en andere industrie is onderdeel van het bouwplan dat zo voldoende extensief is om met weinig tot geen gebruik van kunstmest en gewasbeschermingsmiddelen toch voldoende opbrengst te krijgen. Deze tussengewassen zorgen tegelijkertijd voor een financieel rendabeler bouwplan.

Toegang

Het consumptiepatroon verschuift. Plantaardig eten neemt flink toe. De verhouding dierlijke/plantaardige consumptie wordt daarmee omgekeerd aan die van nu. Consumptie is meer seizoens- en regiogebonden. Hierdoor zijn prijzen minder stabiel. Om minderdraagkrachtige mensen de toegang te verzekeren tot gevarieerd en gezond voedsel is er een nieuwe overheidsvoorziening. Het is een fonds dat de betaalbaarheid van gezond basisvoedsel waarborgt. Supermarkten bieden een aantrekkelijk en makkelijk voedselpakket aan en zijn meer dan nu een aanbodplaats voor regionale producenten.

Gebruik

Het aanbod is meer gericht op vers (al dan niet ter plekke bereid) en gezond. Door verschuivingen in het eetpatroon is de bevolking gezonder en dalen de zorgkosten. Uiteraard is er een transparant kwaliteitssysteem dat de voedselveiligheid bewaakt in de keten tussen producent en consument. Door de relatief korte ketens is dit goed te organiseren. Het is een randvoorwaarde om wederzijds vertrouwen te vergroten en zo het voedselsysteem robuust te houden.

Stabiliteit

In dit scenario daalt de internationale afhankelijkheid sterk. Er blijft natuurlijk een internationale verbondenheid in die zin dat elke regio producten kent die andere regio's in binnen- en buitenland niet of minder goed kunnen produceren en die dus worden verhandeld. Er is Europese coördinatie om voorbereid te zijn op extreme weersomstandigheden. Om dan te kunnen schakelen worden strategische voorraden op meerdere schaalniveaus aangehouden. Er is governance op het onderhouden en inzetten daarvan. Door een lager gebruik van kunstmest en van gewasbeschermingsmiddelen en door het benutten van humane mest als voeding voor gewassen is de afhankelijkheid van import van deze grondstoffen sterk afgenomen.

Het productielandschap is volledig geïntegreerd in een landschap-ecologisch systeem, waarbij in gebieden met vruchtbare grond het accent ligt op hoogproductieve productie met daarbinnen een groenblauwe dooradering. In gebieden met minder geschikte grond ligt accent meer op extensieve voedselproductie, teelt van grondstoffen (inclusief hout) en veel ruimte voor natuur, water en energieproductie. Er ontstaan nieuwe woon- en werklandschappen waarbinnen wonen, werken en voedselproductie geïntegreerd zijn.

Scenario 3: Kennis & Keten

Beschikbaarheid

In dit scenario is onze strategie erop gericht dat Brabant met Nederland zich ontwikkelt tot de internationaal onmisbare kennis- en innovatiepartner van het mondiale voedselsysteem. De focus ligt daarbij op Europa. Door kennis, ketenkracht en uitgangsmateriaal te versterken, verstevigen we onze positie internationaal. Dit geldt voor voedsel maar ook voor andere geopolitieke belangen zoals grondstoffen. We werken intensief samen met vertrouwde en nieuwe ketens zodat die beeldbepalend zijn in internationaal verband. Daar zetten we ook onze kennisinfrastructuur op in. Kennis en keten werken uitstekend samen. Met beide lijnen zetten we onze decennia opgebouwde productiekennis door naar systemen die nauwelijks of geen negatieve impact hebben op bodem, water, lucht en natuur. Dit vraagt om een hoog innovatiegehalte, hi-tech en lo-tech. Slimme combinaties daarvan vormen samen een robuust productiesysteem.

Brabant houdt primaire productie. De omvang ervan wordt vooral bepaald door wat nodig is om ketens goed te kunnen laten functioneren en om een goede basis te hebben voor kennisontwikkeling. Wat nodig is bepalen we met onze buurprovincies en -landen samen, oftewel binnen een logistiek logische afstand zonder rekening te houden met bestuurlijke grenzen. Een substantieel deel van de productie betreft uitgangsmateriaal zoals zaai- en pootgoed en fokmateriaal voor de veehouderij. Intellectueel eigendom is belangrijk. Productie en inkomsten steunen dus op kennis. Er is meer ruimte voor andere vormen van grondgebruik zoals energieproductie, die ook nodig is om de energiebehoefte van verwerkende bedrijven klimaatneutraal te houden.

Toegang

De verkrijgbaarheid van voedsel lijkt sterk op de huidige situatie. Grote retailketens verzorgen het overgrote deel van de markt. Ze betrekken hun producten nationaal en internationaal. Net als in de huidige situatie is er daarbij sterke profilering op prijzen zodat consumenten beschikken over een toereikend voedselpakket tegen beperkte kosten.

Gebruik

Dit scenario kent een uitgebreid systeem dat voedselveiligheid bewaakt in de soms lange ketens tussen grond en mond. Om de volksgezondheid te bevorderen voeren overheden en maatschappelijke organisaties samen campagnes voor gezonde voedselkeuzes. In supermarkten is dit zichtbaar, zodat consumenten ondersteund worden bij hun keuzes. Mede hierdoor verschuift de consumptie van eiwit enigszins richting plantaardig. Allerlei plantaardige eiwitproducten zijn een normaal onderdeel van de eetcultuur. Die wordt sowieso diverser daar de culturele samenstelling diverser wordt en de culturen elkaar beïnvloeden.

Stabiliteit

In dit scenario is Brabant sterk afhankelijk van de internationale markt voor een compleet en gezond voedselpakket. We hebben internationaal een sterke positie als leverancier van kennis, uitgangsmateriaal en organisatievormen. Om bedreigingen van geopolitieke ontwrichting te dempen, verbreden we met het Rijk en de EU ons mondiale netwerk van partners. Met name onze kennis van uitgangsmateriaal en organisatie zijn daarbij onze assets. We versterken de banden met een breed spectrum van landen: India, Canada, Australië, Zuid-Korea, Japan en Latijns-Amerika. Als tweede zetten we in op een Europees plan in het geval dat import van essentiële grondstoffen afneemt of wegvalt: op welke manier moet dan de productie worden aangepast om de Europese voedselvoorziening op peil te houden.

Hierin anticiperen we ook op een warmer klimaat zodat we grondgebruik aanpassen aan de nieuwe temperaturen en neerslag met meer extremen. Dit vergt een gecoördineerd programma met producenten en ketenpartijen om deze verschuivingen relatief soepel door te voeren. Onderdeel daarvan is een voorziening (fonds) om ingeval van prijsstijgingen door internationale schaarste de betaalbaarheid van een gezond en compleet voedselpakket te borgen.

Door het bewerken van mest en andere reststromen wordt het mogelijk de nutriënten daarin beter te benutten voor de teelt van gewassen en veel biogas te produceren. Dat draagt bij aan klimaatneutraliteit en vermindert de afhankelijkheid van import van energie en kunstmest. Ook de verliezen naar bodem, water en lucht dalen hierdoor. Als neventak produceert de primaire sector hernieuwbare energie (wind, zon op dak, beide in combinatie met teelt). Accu's en waterstof maken deze mobiel beschikbaar zodat de inzet van fossiele brandstof in de landbouw sterk daalt.

In de veredeling van zaaizaad en pootgoed is het ontwikkelen van materiaal dat geschikt is voor teelt in een gewijzigd klimaat (bestand tegen extremen) een belangrijke ontwikkelrichting.

Om de biodiversiteit op peil te krijgen en om een robuust watersysteem te bewerkstelligen zijn forse eenheden van landbouwproductie ingebed in een robuuste structuur van natuurgebieden (bossen, venen etc) en natuurlijke beken en rivieren. Deze liggen zo dat ze tevens buffers zijn voor optredende piekafvoeren, ruimte bieden om watervoorraden aan te leggen en grondwatervoorraden op peil te houden. De landbouwproductiegebieden kennen een grofmazige structuur van lijnvormige landschapselementen om de basiskwaliteit van natuur, water en bodem en om de ecologische stabiliteit (plaagreductie, bestuiving etc.) te garanderen.